

МОВЛЕННЕВА МАНІПУЛЯЦІЯ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто поняття мовленнєвої маніпуляції, виокремлено два види маніпуляції щодо суб'єктів маніпулювання; визначено терміни, що використовують для опису маніпулятивного процесу; наведено класифікацію і приклади стратегій здійснення мовленнєвої маніпуляції в американському політичному дискурсі, зокрема, розглянуто стратегію вживання ідентифікаційних формул, стратегію подання суб'єктивної думки у вигляді об'єктивного факту або істини, стратегію посилення на авторитет, стратегію вираження «похвали» адресату, стратегію підкреслення значущості і істинності ідей, «редукцію комплексності» й уживання контрастних оцінних альтернатив, стратегію мобілізації й демобілізації громадської думки.

Ключові слова: мовленнєва маніпуляція, види маніпуляції, стратегія мовленнєвої маніпуляції, тактика мовленнєвої маніпуляції, мовні засоби здійснення маніпуляції.

Марина Е.В. Речевая манипуляция в американском политическом дискурсе. В статье рассмотрено понятие речевой манипуляции, выделены два вида манипуляции по отношению к субъекту манипуляции; даны определения терминам, которые используются для описания манипулятивного процесса; приведена классификация и примеры стратегий реализации речевой манипуляции в американском политическом дискурсе, а именно: стратегия употребления идентификационных формул; стратегия преподнесения субъективного мнения в виде объективного факта или истины; стратегия ссылки на авторитет; стратегия выражения «похвалы» адресату, стратегия подчёркивания значимости и истинности идей, «редукция комплексности» и употребление контрастных оценочных альтернатив, стратегия мобилизации и демобилизации общественной мысли.

Ключевые слова: речевая манипуляция, виды манипуляции, стратегия речевой манипуляции, тактика речевой манипуляции, речевые средства осуществления манипуляции.

Marina O.V. Manipulation in American Political Discourse: a Linguistic Perspective. The article deals with the notions of American political discourse and linguistic manipulation in it. The research reveals the difference between the notions, used to describe the process of manipulation: strategy, tactic, verbal means of linguistic manipulation. Linguistic manipulation in American political discourse is revealed through the study of strategies of linguistic manipulation. Two types of manipulation depending on the subject of manipulation have been singled out: interpersonal and collective manipulation; a classification and examples of modern strategies of linguistic manipulation, based on the study by O. S. Issers, have been supplied, in particular: identification formulas strategy; strategy of presenting a subjective opinion as an objective fact or truth; reference to authority; expression of «praise» to the addressee; strategy that underscores the importance and validity of ideas; «reduction of complexity» and contrasting evaluation alternatives; strategy of mobilization and demobilization of public opinion. The article contains examples to illustrate each manipulation strategy from the speeches by B. Obama «State of the Union Address» and «Election Night Speech». Within each manipulation strategy commonly used linguistic means are singled out.

Keywords: linguistic manipulation, types of linguistic manipulation, strategy of linguistic manipulation, tactic of linguistic manipulation, verbal means of realization of linguistic manipulation.

У результаті глобалізації комунікативного простору в сучасному суспільстві проблеми вивчення вербального впливу на масову свідомість виходять на передній план. Однією зі сфер, у якій маніпулятивний вплив є

невід’ємним складником її існування, є політика. Політичний дискурс дозволяє простежити механізми впливу на масову свідомість, виявити стратегії й тактики мовленнєвої маніпуляції, дослідити мовні засоби їхньої реалізації.

Основи теорії політичного дискурсу були закладені представниками кембриджської й оксфордської філософських шкіл у 50-ті рр. XX ст., а з-поміж класичних робіт із цієї проблематики варто виокремити праці Р. Барта і М. Фуко (структурний підхід до вивчення політичного дискурсу), Д. Болінджера (використання мови в політичній сфері з метою здійснення впливу на громадську думку), П. Бурд’є (співвідношення мови й політики), Т. А. ван Дейка (концепція політичної ідеології й теорія політичного дискурсу), а також: М.В. Ільїна (перспективи політичного дискурс-аналізу), Є.І. Шейгал (семіотика політичного дискурсу) та ін.

Мета статті – з’ясувати особливості реалізації мовленнєвого маніпулювання в публічних промовах Барака Обама. Завдання, які необхідно виконати для досягнення поставленої мети, – визначити поняття маніпуляції й основні характеристики маніпулятивного процесу; виявити характерні для політичного дискурсу стратегії мовленнєвої маніпуляції.

У сучасному світі *маніпулювання* – цілком універсальне явище, його можна виявити в усіх соціально значущих сферах життєдіяльності людини. *Мовленнева маніпуляція* – це використання особливостей мови і принципів її вживання з метою прихованого впливу на адресата у напрямку, потрібному для адресанта [2 : 703].

Виділяють два види маніпуляції щодо суб’єктів маніпулювання, а саме:

- *міжособистісна* маніпуляція, що визначається як використання різних засобів і технологій інформаційно-психологічного впливу на окрему людину;

- *колективна* маніпуляція – пригнічення волі людей шляхом духовного впливу на них через програмування їхньої поведінки. Цей вплив спрямований на психічні структури людини, здійснюється приховано й ставить своїм завданням зміну думок, спонукань і цілей людей у потрібному певній групі осіб напрямку [5]. У контексті політичного дискурсу об’єктом дослідження стає колективна маніпуляція.

Під час опису маніпулятивного процесу використовують відповідні терміни: *стратегія* – надзавдання, яке ставить перед собою мовець; *тактика* – ті практичні кроки, що здійснює мовець, реалізуючи обрану стратегію; *мовні засоби* – той мовний матеріал (на всіх мовних рівнях), який використовує мовець. Розмаїття лінгвістичних інтерпретацій багато в чому визначається можливістю вибору мовних засобів [3].

У сучасній лінгвістиці не існує єдиного підходу до визначення стратегій і тактик мовної маніпуляції. Розглянемо основні з них. Деякі вчені (В. Зірка, О. Дмитрук) не розмежовують значення термінів «стратегія» і «тактика» і вживають їх як тотожні. Однак інша група дослідників (В. Одинцов і Н. Формановська) акцентують увагу на різниці значень даних термінів. Ми підтримуємо першу думку, тому основну увагу в статті приділено аналізу саме маніпулятивної стратегії.

Розглянемо поняття «стратегія» більш детально. *Стратегія* – це загальний, всебічний план досягнення мети оратора, вона являє собою розробку основних напрямків промови [1]. Додержання стратегічної мети змушує адресанта не лише підбирати певні факти, але й подавати їх у певному світлі, тобто зумовлює характер мовних засобів [6 : 47].

Не існує єдиної класифікації стратегій мовленнєвого маніпулювання в політичному дискурсі. Найбільш вичерпно вважаємо класифікацію, запропоновану О.С. Іссерс [4], яку було використано для вивчення стратегій маніпуляції в американському політичному дискурсі (на матеріалі публічних промов Барака Обами «Про становище в країні» [7] і «У ніч після виборів» [8]). Розглянемо стратегії мовної маніпуляції більш детально.

Стратегія вживання ідентифікаційних формул. Це широко вживані мовні звороти, за допомогою яких можна спонукати адресата ототожнювати себе з мовцем, його позицією, партією, викликати відчуття причетності, спільності тощо. Особливо продуктивний спосіб – вживання особових і присвійних займенників. Проте подібна мета має двоїстий характер. З одного боку, вона сприяє формуванню колективної ідентичності громадян держави й веде до посилення в них почуття солідарності з чинною владою. Разом із тим вона веде до зміцнення самої ідеї державності. З іншого ж боку, це є одним із засобів ідеологічного впливу на маси, коли воля (правлячої) меншини в завуальованій формі нав'язується більшості: *Tonight this chamber speaks with one voice to the people we represent: It is you, our citizens, who make the state of our union strong.*

2. Стратегія подання суб'єктивної думки у формі об'єктивного факту або істини. Особливістю поданої стратегії є вживання слів-епістеміків. Це слова із загальним значенням «знати», «розуміти», «як відомо», «як ми всі знаємо», «немає сумніву в тому, що» тощо. Ці слова і фрази надають висловлюванню характер безумовної істини, що не підлягає сумніву: *We know where to start. The best measure of opportunity is access to a good job... The good news is, we know how to do it... Of course, it's not enough to train today's workforce. We also have to prepare tomorrow's workforce, by guaranteeing every child access to a world-class education... Of course, to reach millions more, Congress does need to get on board.*

3. Стратегія посилення на авторитет дуже близька до вищеназваних стратегій, у яких деяка авторитетна, відома або шанована особистість пропонує своє бачення проблеми. При цьому створюється ситуація, коли з аудиторії знімається будь-яке навантаження щодо прийняття рішення, оскільки висновки вже зроблені більш компетентною людиною, але в той же час, політик знімає з себе всю відповідальність за вибір аудиторії, тому що він лише послався на чиюсь думку: *And I wouldn't be the man I am today without the woman who agreed to marry me 20 years ago. (Cheers, applause.) Let me say this publicly. Michelle, I have never loved you more. (Cheers, applause.) I have never been prouder to watch the rest of America fall in love with you too as our nation's first lady. (Cheers, applause.)*

Стратегія вираження «похвали» адресату: *I want to thank every American who participated in this election.* Цілком очевидно, що можна легко завоювати

прихильність аудиторії, відтворюючи піднесену, повну захоплення і похвали промову на адресу слухача, особливо в умовах масової аудиторії.

Стратегія підкреслення значущості й істинності ідей. Реалізація стратегії відбувається за допомогою вживання риторичних запитань, іронії, спрямованої проти опонента або супротивника, риторичних фігур. За допомогою безглузких запитань, відповідь на які цілком очевидна, політик намагається підкреслити значущість та істинність власних ідей. Це також прекрасний приклад стратегії дистанціювання, тому що сидячи в одній студії зі своїм конкурентом на президентське крісло сенатором Дж. Керрі, Дж. Буш постійно говорить про нього в третій особі. Неначе розмежовуючи сферу безглузких, помилкових поглядів та ідей he/his-Керрі від істинних, точних і правдивих постулатів I/we-Буша. Ця стратегія дозволяє створити образ демократичного політика, що представляє не лише свою позицію, а й бік опонента, що вкрай важливо, адже електорату цікаво володіти інформацією про різні погляди на одне й те ж питання. Зрозуміло, говорити про об'єктивність у цьому випадку недоречно, бо події, як правило, висвітлюються в невідгідному для опонента світлі: *The question for everyone in this chamber, running through every decision we make this year, is whether we are going to help or hinder this progress.*

6. **«Редукція комплексності» й уживання контрастних оціночних альтернатив.** Цей тип стратегії розрахований на масового адресата з метою маніпулювання ним. Кожна підсистема (політика, право тощо) дозволяє провести секторальний аналіз і тим самим спрощує «свою частину комплексності». Отже, при використанні поданої стратегії необхідно дуже точно сформулювати дві діаметрально протилежні ідеї. Надання всього обсягу інформації не входить до кола інтересів політика, а формулювання двох ідей-альтернатив не розходиться з бажаннями масової аудиторії, не готової проводити комплексний аналіз усього розмаїття альтернатив. Такий вид стратегії є вкрай популярним, оскільки дозволяє політику говорити про окремі, необхідні в конкретний час у конкретному місці факти з минулого, не уявляючи всієї картини загалом, що завжди дає можливість провести порівняння на свою користь: *But we have to act with more urgency because a changing climate is already harming western communities struggling with drought and coastal cities dealing with floods. That's why I directed my administration to work with states, utilities and others to set new standards on the amount of carbon pollution our power plants are allowed to dump into the air.*

7. **Стратегія мобілізації та демобілізації громадської думки.** За умов першої стратегії політичні події уявляються цілком драматично, стан справ – як жахливий, що вимагає негайних і рішучих дій. За умов другої стратегії стан справ описується не настільки драматично, політик вимагає терпіння і спокою від суспільства. Перша підстратегія використовує негативно-оцінні слова, вирази, метафори, «шукає винних», «таврує ганьбою». Друга – використовує евфемізми й уникає вказівки на конкретних «винуватців» або «відповідальних» за те, що відбувається: *We want our children to live in an America that isn't burdened by debt, that isn't weakened up by inequality, that isn't threatened by the destructive power of a warming planet.*

Проведений аналіз стратегій мовленнєвої маніпуляції дає підстави зробити висновок про те, що публічні виступи політичних діячів є формою політичного дискурсу, за допомогою якого здійснюється маніпулятивний вплив на свідомість аудиторії. Ефективність маніпулятивного впливу обґрунтована використанням певних стратегій маніпуляції.

Аналіз промов Барака Обама «Про становище в країні» й «У ніч після виборів» дозволяє зробити висновок про те, що головною особливістю політичного дискурсу політика є використання технологій впливу на свідомість, які мають акцент на емоційний складник. Найчастіше Барак Обама використовує у своїх промовах стратегію вживання ідентифікаційних формул, яка дозволяє політику ідентифікувати себе з аудиторією і викликати почуття спільності. Наступною стратегією, якій Барак Обама віддає перевагу, є стратегія похвали адресата. Використання цієї стратегії цілком пов'язано з метою промов політика.

До перспектив подальшого дослідження можна віднести вивчення стратегій маніпулятивного впливу і мовних засобів їх реалізації у різних жанрах усного політичного дискурсу (промови на мітингах; промови на засіданнях парламенту і регіональних законодавчих зборах; офіційні виступи на урочистих церемоніях тощо), а також виокремлення тактик і мовних прийомів реалізації стратегій здійснення маніпулятивного впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андреев В.И.** Деловая риторика: Практический курс делового общения и ораторского мастерства / В. И. Андреев. – М.: Нар. образование, 1999. – 206 с. 2. **Бессонов Б.О.** Пропаганда и манипуляция / Б. О. Бессонов / под ред. Д.Я. Китайгородской. Самара: БАХРАХ-М, 2001. – С. 703-726. 3. **Гронская Н.Е.** Речевые механизмы манипулирования массовым политическим сознанием / Н. Е. Гронская // Вестник Нижегородского лингвистического университета. – Нижний Новгород, 2000. – С. 220-231. 4. **Иссерс О.С.** Коммуникативные стратегии и тактики русского языка. / О. С. Иссерс // Изд. 5-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 288 с. 5. **Кочкин М.Ю.** О манипуляции в современном политическом дискурсе / М. Ю. Кочкин // Межвузовский сборник научных трудов. Воронеж, 2002. Вып. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.tpl1999.narod.ru/webstud1/sborniks. 6. **Формановская Н.И.** Речевое взаимодействие: коммуникативная и прагматика / Н. И. Формановская. – М.: Икар, 2007. – 480 с. 7. **Обама В.** President Barack Obama's State of the Union Address / В. Обама [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.whitehouse.gov/>. 8. **Обама В.** Transcript of President Obama's Election Night Speech / В. Обама [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nytimes.com/>

Маріна Олена Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри практики англійського усного та писемного мовлення, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

E-mail: anelemar@mail.ru
<http://orcid.org/0000-0001-6296-2609>

Marina Olena Volodymyrivna – Ph.D in Pedagogics, Associate Professor at the Department of English Oral and Written Speech Practice, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda, Ukraine, Kharkiv, Bliukhera Str., 2.